

«ΥΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΟΝΕΙΡΟΥ», ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ Ή ΓΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑΣ¹

Edwin Morgan*

«Υπάρχει σήμερα στη Σκωτία μια αναγέννηση σε όλες τις τέχνες. Η λέξη κουλτούρα βρίσκεται στα πλέον απρόσιμα χεῖλη. Τι μπορεί όμως να σημαίνει η κουλτούρα, χωρίς οικονομική δραστηριότητα και χωρίς κοινοβούλιο; Μια πραγματικά αυθεντική κουλτούρα απαιτεί και μια πραγματικά αυθεντική πολιτική ζωή και μια πραγματικά αυθεντική πολιτική ζωή απαιτεί ένα Κράτος».

D. O'ROURKE
Dream State

(Υπό το Κράτος Ονείρου, οι Νέοι σκώτοι ποιητές), 1994.

Αυτή η ανθολογία, ιδιαιτέρως θετική και νεωτερική, αποδεικνύει ότι μία νέα γενιά έχει όντως την τύχη να αποδέχεται τον υπότιτλο του βιβλίου «Οι νέοι σκώτοι ποιητές». Αλλά αυτή η πολιτιστική κατάφαση η οποία, και το υπογραμμίζω, δεν γίνεται ούτε προς εντυπωσιασμό ούτε με επιθετικότητα, αλλά με μια ήρεμη πεποίθηση, θα μπορούσε να έχει συνέχεια μέσα σ' ένα πολιτικό κενό; Θα πρέπει να αρχестεί στην αποδοχή των ευγενικών ενθαρρύνσεων των Άγγλων; (Ο Kelman πήρε το Βραβείο Booker και οι Σκώτοι αντιπροσωπεύονται ευρύτατα στις πρόσφατες εκδόσεις ποίησης της νέας βρετανικής γενιάς.) Τι θα έλεγε γι' αυτό ο Hugh MacDiarmid; Σ' ολόκληρο το *Υπό το κράτος ονείρου* υπάρχει κάτι το χιμαιρικό, κάτι το φαντασιακό, κάτι που δεν είναι εντελώς πραγματικό: η Σκωτία ως γεωγραφική έκφραση, πρώην αυτόνομο κράτος από το 1707 και κατά συνέπεια με μεγαλύτερη

συνείδηση της σημερινής της έλλειψης. Αλλά οι τύψεις ή η ενοχή δεν αλλάζουν πολύ τα πράγματα. Η αντίδραση στα συγκεκριμένα προβλήματα –την ιδιωτικοποίηση, τα πυρηνικά, τους αστέγους ή τη δικαστική μεταρρύθμιση που επιβλήθηκε από το Λονδίνο– είναι βέβαια κάτι θετικό, αλλά αυτό δεν αντικαθιστά το *unum necessarium*, τη θέσπιση νέων συνταγματικών σχέσεων στα Βρετανικά νησιά. Τα έθνη δίχως κράτος υφίστανται για κάποιο μικρό διάστημα, αλλά όχι αιώνια. Γράφοντας όμως αυτή τη φράση, διατηρώ τη συνείδηση του ρητορικού χαρακτήρα της. Αν οι άνθρωποι δεν ψηφίζουν υπέρ αυτού που δηλώνουν ότι επιθυμούν στις δημοσκοπήσεις γνώμης, πώς μπορεί να επέλθει η αλλαγή; Αναλογιζόμενοι αυτήν την κατάσταση εις βάθος, θα αισθανθούμε ιδιαίτερη έκπληξη διαπιστώνοντας σε ποιο βαθμό η «Σκωτία» υπάρχει ήδη: υπάρχουν, βέβαια, οι εμφανείς ιδιαιτερότητες σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, το δικαστικό σύστημα και τη θρησκεία: υπάρχουν καλλιτέχνες, ταλαντούχοι συνθέτες, καθώς επίσης και μυθιστοριογράφοι και

ποιητές. Αλλά, κυρίως, η διδασκαλία της σκωτικής λογοτεχνίας γίνεται σήμερα σε πολύ μεγαλύτερη ευρύτητα απ' ό,τι παλαιότερα στα λύκεια και στα πανεπιστήμια, και στη Γαλλία, στη Γερμανία, στη Βόρεια Αμερική και στη Νέα Ζηλανδία η λογοτεχνία αυτή διδάσκεται και γίνεται αντικείμενο έρευνας, παρέχεται σχετική ενημέρωση και γίνονται τακτικές δημοσιεύσεις στα επιστημονικά περιοδικά. Έτσι, η «σκωτική λογοτεχνία» σήμερα αναγνωρίζεται (πράγμα που δεν συνέβαινε παλαιότερα) ως διαφορετική από την αγγλική ή τη βρετανική λογοτεχνία, παρότι εμφανείς θολές περιοχές και τις επικαλύψεις.

Ο MacDiarmid και ο ποιητικός ακτιβισμός

Πριν από εβδομήντα χρόνια ο MacDiarmid έκρινε ότι η Σκωτία ήταν ώριμη για μια ταυτόχρονα πολιτιστική και πολιτική αναγέννηση. Σαν μια βίαια αφυπνισμένη σφήκα, προσέγγισε το θέμα του επιθετικά απ' όλες τις πλευρές: γράφοντας μία «καθαρή» μεταφυσική ποίηση, γράφοντας ένα διδακτικό πεζό λόγο. Με τις ομιλίες και τα άρθρα του επενέβη πολιτικά. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι υπήρξε πάνω απ' όλα ποιητής, αλλά θα πρέπει να ένιωσε, από την αρχή της σταδιοδρομίας του, ότι είχε τη δύναμη (για ν' αλλάξουμε την εικόνα της σφήκας) «του γουλιανού μέσα σ' ένα ενυδρείο που κινητοποιεί τα υπόλοιπα μισοαναρχωμένα ψάρια». Ήθελε να ταράξει τα νερά και το κατάφερε. Είναι ίσως ανέφελο να αναρωτηθεί κανείς αν η κοινωνική αλλαγή εκδηλώνεται κατ' αρχάς με πολιτιστικές αλλαγές ή αν η κοινωνική αλλαγή θέτει ως στόχο να ανατρέψει και την κουλτούρα. Πάντα θεωρούσαμε ότι η ποίηση έχει κάτι το προφητικό και ίσως αυτό που εντέλει απαιτούμε από τους ποιητές να είναι να ευαισθητοποιήσουν κατά το δυνατόν τις κε-

ραίες τους και να μας μεταφέρουν κατανοητά τα μηνύματα που θα λάβουν μ' αυτόν τον τρόπο. Αν πρόκειται για τον Μπλέικ ή τον Σέλλεϋ, η προαναγγελία του μέλλοντος μπορεί να ερμηνευτεί πολύ καιρό μετά το θάνατο του ποιητή-αγγελιοφόρου. Αν πρόκειται για έναν Μπλοκ ή έναν Ώντεν, οι άμεσες προειδοποιήσεις ίσως και να είναι σχεδόν απτές. Όμως δεν φαίνεται να υπάρχει κανόνας για την ακτιβιστική στράτευση, σε αντίθεση με την προφητική γραφή. Ο Μίλτον τυφλώθηκε γράφοντας σωρούς φυλλαδίων για να υποστηρίξει την Κοινοπολιτεία του Κρόμγουελ, γιατί πίστευε σ' αυτό που έκανε. Αλλά, μ' αυτόν τον τρόπο διακινδύνευσε να μη δει ποτέ το φως ο *Χαμένος Παράδεισός* του, τον οποίο για πολλά χρόνια ανέβαλλε διαρκώς. Στη Ρωσία, ο Μαγιακόφσκι συνελήφθη για την επαναστατική του δράση πριν από το 1917: ταυτόχρονα έκανε την επανάσταση με τη φουτουριστική του ποίηση. Το θεατρικό έργο του Sir David Lindsay, *Ane Satyre of the Thrie Estaitis*, προχωρά επίσης όσο γίνεται πιο μα-

κριά, για την εποχή του, στη δημόσια έκφραση ενός πολιτικού και θρησκευτικού οράματος, μένοντας ταυτόχρονα μέσα στα όρια της διασκέδασης. Ο MacDiarmid έγραψε τους «Ύμνους στον Λένιν», αυτό όμως δεν τον εμπόδισε να λάβει μέρος στις διαδηλώσεις της Πλατείας Τραφάλγκαρ εναντίον του πυρηνικού εξοπλισμού. Καθώς με τον τρόπο του. Αλλά στο σημερινό περιβάλλον της Σκωτίας έχουμε επαρκή συνείδηση αυτών των προβλημάτων; Σε ποιο βαθμό έχουν ταφεί κάτω από την κοπριά του πολιτικού κυνισμού;

Ένας χαλαρός εθνικισμός

Ο πολιτικός ακτιβισμός δεν είναι πια στην ημερησία διάταξη, όπως συνέβαινε για τον MacDiarmid στη δεκαετία του '20, αλλά οι κοινωνικές και πολιτικές εμπλοκές παραμένουν ριζωμένες στην ποίηση. Το πιο αξιοσημείωτο σήμερα είναι ένα σχετικό άνοιγμα προς το εξωτερικό, προς την Ευρώπη, προς την Αμερική, προς τον κόσμο, ή απλούστερα προς τις όλο και περισσότερο αναπτυσσόμενες διεθνείς ιδέες και πληροφορίες, χωρίς το φόβο της απώλειας της ταυτότητας μέσα σ' αυτό που παλαιότερα αποκαλούσαμε «κοσμοπολιτισμό». Όλ' αυτά χωρίς να χάνει το δικαίωμα να είναι ταυτόχρονα ενεργητικά ριζωμένη στον τοπικό της χώρο. Στην εποχή του, ο MacDiarmid είχε επίσης προχωρήσει προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά η προσέγγισή του ήταν υπερβολικά μεμονωμένη για να μπορεί να έχει μεγάλη επιρροή, και έχουμε σήμερα την εντύπωση μάλλον ενός καινούργιου ξεκινήματος παρά μιας συνέχειας* οι νέοι συγγραφείς έχουν κατά το μάλλον ή ήττον συνείδηση του ξεκαθαρίσματος που ολοκλήρωσε ο Macdiarmid.

Ο διεθνισμός έχει ενδιαφέρουσες πολιτικές προεκτάσεις, στο βαθμό που επιτυγχάνει την αναβίωση του μεσαιωνικού status της Σκωτίας, ως ανεξάρτητου κράτους σε μια εποχή όπου οι επαφές με την Ευρώπη στο διπλωματικό και πολιτιστικό επίπεδο ήταν κανονικές και πολυάριθμες, όπου η σπουδαία μετάφραση, από τον Gavin Douglas, της *Αινειάδας* του Βιργίλιου στα σκωτικά, προηγείτο μισό περίπου αιώνα της χιονοστιβάδας των αγγλικών ελισαβετιανών μεταφράσεων των κλασικών. Με την απύπνιση της εθνικής ταυτότητας, ο εικοστός αιώνας υπήρξε μία εύφορη περίοδος για τις μεταφράσεις που έγιναν από σκώτους ποιητές. Θεωρούμενη στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένου και του MacDiarmid, αυτή η κίνηση είχε σαφώς ως αποτέλεσμα, αν όχι και ως σκοπό, να επιτύχει να γίνει η Σκωτία και πάλι αποδεκτή στο σύνολο των ευρωπαϊκών εθνών. Έτσι, η ποίηση μπορεί να συνεισφέρει στη διατήρηση της πιθανότητας μιας επανένταξης της Σκωτίας στην ευρωπαϊκή κοινότητα, αυτή τη φορά όχι μόνο στο πνευματικό επίπεδο. Το 1989, μια ανθολογία της ευρωπαϊκής ποίησης στη Σκωτία, την οποία επιμελήθηκαν ο Peter France και ο Duncan Glen, παρουσίασε μια γενική εικόνα αυτής της όψης του σκωτικού πολιτισμού στον 20ό αιώνα, με μεταφραστές που ξεκινούν από τον Hugh MacDiarmid και φτάνουν ως τον W.N. Herbert (γεννημένο το 1961) και με ποιήματα γαλλικά, ιταλικά, γερμανικά, ισπανικά, λατινικά, ελληνικά, νορβηγικά, σουηδικά, ρωσικά κ.ά. Αυτή η σημαντική μεταφραστική δραστηριότητα σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές συντελεί χωρίς καμία αμφιβολία στην άμιλλα, στην ωριμότητα, στην αυτοπεποίθηση: η χώρα μας, η γλώσσα μας και ο πολιτισμός μας μπορούν να το κάνουν. Αλλά υπάρχει και κάτι επιπλέον. Όπως το επισημαίνουν οι επιμελητές στην

εισαγωγή: «Το ξένο κείμενο μπορεί συχνά να μας παραπλανεί με τη φαινομενική οικειότητα ή τη συγγένειά του. Όμως παραμένει απόμακρο, διαφορετικό. Και ακριβώς σ' αυτό το σημείο βρίσκεται η σημασία του: επιβάλλεται στη γλώσσα υποδοχής, υποχρεώνει το μεταφραστή και τον αναγνώστη σε μια καινούργια προσπάθεια της φαντασίας». Η μετάφραση είναι τουλάχιστον μία πνοή ελπίδας: είναι ασύμβατη με τον κυνισμό.

Οι δύο ανθολογίες που αναφέρθηκαν, όπως και το *The Faber Book of Twentieth-Century Scottish Poetry*, το οποίο επιμελήθηκε ο Douglas Dunn (1992), δίνουν την εντύπωση μάλλον μιας ποικιλίας και ενός ανοίγματος παρά μιας προγραμματισμένης προσπάθειας. Χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα η αγγλική, η σκωτική και η γαελική γλώσσα. Βρίσκουμε πολλές γυναικείες ποιήτριες, μαύρους ποιητές, ομοφυλόφιλους, φιλοπαίγμονες πολυτεχνίτες καθώς και σοβαρούς στιχοπλόκους. Θα γίνουμε λοιπόν τώρα «όλοι πλουραλιστές»; Θα πρέπει μάλλον να αποδεχθούμε τον όρο και να συνεχίσουμε να κάνουμε τις διακρίσεις που επιβάλλονται. Υπάρχουν χρήσιμες γενικεύσεις, αλλά δεν πρέπει να περιορίζουν κανέναν. Ο Douglas Dunn, στην εισαγωγή της προαναφερθείσας ανθολογίας, διεκδικεί «την ειλικρίνεια, την οικειότητα, το συναίσθημα του να απευθύνεσαι σ' ένα κοινό, (τα οποία) συνδυάζονται για να δημιουργήσουν αυτό που, κατ' εμέ, είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της πλειοψηφίας της σκωτικής ποίησης, αν όχι του συνόλου της». Μπορούμε επίσης να προσθέσουμε μια εντονότερη παρουσία του κωμικού σε σύγκριση με την αγγλική ποίηση – ο Dunbar, ο Burns και ο MacDiarmid αποτελούν τρία αξιοσημείωτα παραδείγματα του παρελθόντος. Αυτά τα χαρακτηριστικά, συνδυασμένα με το ενδιαφέρον γι' αυτά που συμβαίνουν στις άλλες χώρες και στον κόσμο των ιδεών, φαίνονται να παράγουν, αυτή τη στιγμή, αυτό που ο Dunn ονομάζει με ειλικρίνεια «ένα χαλαρό εθνικισμό», μια υπενθύμιση στον κόσμο, χωρίς τοπικιστικό πνεύμα, ότι η Σκωτία υπάρχει, ότι έχει συγγραφείς και ότι προσπαθεί να επιλύσει τα προβλήματά της μ' έναν τρόπο σύγχρονο, χωρίς φασαρίες. Και όταν λέω η «Σκωτία», έχω συνείδηση ότι δεν υπάρχει μία μόνο Σκωτία, όπως αποδεικνύει και ο τίτλος ενός καινούργιου εβδομαδιαίου περιοδικού, του *Scotlands*, το οποίο εκδίδεται από το Πανεπιστήμιο του St-Andrews, για να προωθήσει την «ιδέα ενός πολυφωνικού κράτους».

Μετάφραση από τα γαλλικά

Έφη Γιαννοπούλου

Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών
Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης

* Ο Edwin Morgan είναι πανεπιστημιακός και ποιητής από τη Γλασκώβη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. *Liber*, τεύχος 24, Οκτώβριος 1995.

